

TRANSCRIPCIÓ DEL DIARI DE GUERRA DE JUAN BATISTA GARCIA ARGÜELLES “TISTE” . SÚRIA – 1983

La decisió d’escriure els fets que algun dia podreu llegir no ho faig amb cap pretensió de fer-ne una novel·la, sinó simplement fer memòria de records de la meva vida, que sense ésser ni més ni més que una altre ha sigut una vida marcada per la Guerra.

Juan Baptista Garcia

La Família

El pare: Avel·lí Garcia Martínez

La mare: Julia Argüelles Menéndez

Els fills: Manel, Candi, Juan Bta. i Teresina. Tots vàrem néixer a Astúries.

Jo sóc nat del dia 10 d’octubre de 1920 en un poblet (aldea) nomenat de Santa Rosa de Mieres.

Dels meus pares en tinc molt bon record i si es permet poder-lo fer tinc de beneir-los pel seu esperit de lluita i la il·lusió que posaven en tots nosaltres plena d’estimacions.

Recordo quan vivíem a Mieres en una casa de tres plantes. El pare treballava a la fàbrica de les mines i les hores que tenia lliures les dedicava a fer esclops (*madreñas*) als baixos de la casa on tenia un petit taller, jo, llavors, tenia sis anys, però recordo “lo que ell feia” era una pura artesanía, eren uns esclops amb tres peus fets a mida, molt ben polits i “envernissats”, i amb purpurina hi dibuixava les lletres, o sigui, les inicials del client.

A més, ens arreglava els cabells i també es cuidava de l’hort que menava davant de casa. I així, a empentes i rodolons anàrem vivint. La meva mare, santa dona, no podia parar. Érem quatre fills, el més gran, Manel, tenia aleshores deu anys, el Candi 8, jo 6 i la meva germana 4. A més, teníem alguns dispesers per així ajudar a que poguéssim anar tirant.

Però en els meus pares corria “algo” que ni ells podien esbrinar, veient que anàvem creixent i el destí que teníem no era altre que les mines; era el nostre “pervindre”. Per circumstàncies

d'algun "enredo" d'interessos familiars el pare va voler marxar d'Astúries i per mitjà d'un conegut va anar a treballar a unes mines d'Aragó (Beceit), Terol. Als pocs dies ja ens va escriure per anar-hi nosaltres, doncs ja tenia pis i cap a l'Aragó vàrem anar. La meua mare va patir molt, sola, amb quatre criatures, entre el viatge i després un pis mig "destartelat". Cuinar amb un foc a terra, que no sabia ni com fer-lo i la xemeneia embussada, la casa plena de fum, finestres obertes en ple hivern, etc... és a dir, una calamitat. Allí hi vàrem passar 6 mesos. Aleshores ja el meu pare s'havia posat en contacte amb un senyor conegut d'Astúries que estava de facultatiu a les Mines de Potassa de Súria.

Allí a l'Aragó, el pare no hi estava malament però estàvem amb el mateix, a nosaltres ens esperaven les mines i això era el que el pare no volia. És per això que va decidir marxar a Súria, i començar a treballar al pou de potassa, aproximadament al mes hi anàrem nosaltres. Altre vegada trasbals, no teníem pis, havíem de dormir a terra en una habitació de qualsevol manera, fins que ens proporcionaren un pis al carrer de Sant Josep. Un pis amb dues habitacions, cuina-menjador i (comuna). El pare treballava i tot seguit va emprendre un hort però les passàrem magres. El pare va agafar el tifus i el meu germà Candi també. El Manel tampoc estava bé i jo tot el dia corria a la farmàcia. Les persones demostren ser-ho en casos com aquest. Tenim molt que agrair a alguns veïns del carrer de Sant Josep que ens ajudaren moltíssim.

Superat tot això ja el meu germà Manel començà a treballar a la fàbrica de Filaturas Labor (Cal Jové) i prompte va entrar-hi també el Candi. Això, encara que guanyaven poc, ja era una ajuda per a tots. El pare seguidament arrendà un tros de terreny per fer-hi una barraca on en poc temps ja hi tenia de tot: conills, gallines, coloms i inclús un "tocino". Poc a poc ens vàrem anar aposentant i als tres anys vàrem resoldre la vivenda.

Vàrem poder trobar un pis millor i més cèntric lloc del poble, carrer González Solesio, 11 (cal Cisteller), amb tres dormitoris, cuina, menjador i un rebost. Jo ja tenia deu anys i continuava anant a col·legi com també la meua germana i així anàvem creixent. El pare treballava a la fabricació de l'empresa de les mines, i els meus germans a la fàbrica i ens anàvem posant bé. Quan ja tenia 11 anys i mig un bon dia el meu germà, junt amb un seu company, tot passejant, varen veure un cartell en un vidre d'una fusteria que deia: "falta un aprenent". A l'arribar a casa ho va dir al pare i tot seguit el pare em va cridar i va dir-me si m'agradaria. Jo vaig dir que sí, perquè en aquella edat el que volíem era treballar. Em posaren uns pantalons llargs del meu germà (perquè jo encara anava de curt) i ens presentàrem al taller l'endemà, o sigui, el dia 15 d'abril de 1932, i a les 10 del dematí jo vaig començar l'ofici d'ebanista-fuster.

Era baixet a més de jove, i recordo que no arribava al banc de treball i tenien de posar un tauló a terra per així poder arribar-hi. Els "amos" que tenia, doncs eren dos, eren molt bons operaris. El nom comercial era fusteria-ebanisteria Sibila-Santamaria. Tenien molta feina, treballaven molt bé i eren treballadors, però eren incontrolats quan cobraven una factura, anaven de "farra" i quedaven sense ni cinc i aleshores venien els mals de cap per pagar les lletres. No eren dolents, al contrari, tots dos tenien un bon fons.

Recordo que quan em preguntaven quans anys tenia, jo deia, aviat faré els 14 anys, però a l'altre any, també aviat els faré i un dia el Sibila em digué: "això ja fa dos anys que ho dius... ¿suposo que un any o altre els faràs, no? Recordo que em donaren la primera setmana de treballar 2,50 ptes, i a l'arribar a casa em vaig fer un tip de plorar, però entre el pare i els meus germans, em varen fer comprendre que jo era un aprenent i, per tant, tenia que espavilar-me

per arribar a operari. I així anaren passant. Als dos anys de treballar i que ja començava a fer algun treball, vaig començar a fer d'aprenent de barber el dimecres de les 7 de la tarda i fins a les 10 o les 11 de la nit, els dissabtes igual i els diumenges de les 7 del matí fins a les 2 de la tarda, així entre un lloc i altre anava guanyant sempre "algo" més. Estava bastant lligat d'ocupació perquè fins als 14 anys encara vaig anar tots els dies a la nit al col·legi. Sort en vaig tenir de poder aprendre almenys el necessari per a defensar-me.

Els anys passaven i quan menys ho esperàvem ja que a casa començàvem a anar un xic bé, va arribar el 18 de juliol de 1936. "La Guerra". Prompte començaren a marxar a més dels voluntaris, quintes, una darrera l'altra. El taller on jo treballava es va tancar. Els "amos" varen incorporar-se al front. Començà a escassejar la feina i la falta de responsabilitat. Entre empresaris i operaris del ram es va crear una cooperativa, englobant, ebenisteria-fusteria i funerària. No va durar gaire, els que els tocava per quinta havien de marxar i ja sols quedàvem els més joves i els més vells, per tant, con que ni teníem feina ni pessetes, l'Ajuntament, del qual n'era alcalde el sr. Florenci Claret, em va arreplegar i ens col·locà de manobres a la brigada de la qual n'era el "jefe" el R. Hermengildo.

El meu germà Manel va incorporar-se amb la seva quinta, era l'any 1937 i el Candi es va fer voluntari de la 27a Divisió. Podreu imaginar el neguit dels pares, tenien dos fills a la guerra. A casa quedàvem la meva germana i jo, però érem tant joves! Què sabíem el que significava la guerra! Un dia rebem a casa un telegrama del meu germà Candi. Sembla que encara avui veig les lletres i llegeixo el text: "Hospitalizado en Terrassa. Deseo, vengan. Cándido".

Abans de continuar aqueixes memòries, he de relatar una petita però atrevida aventura que férem un company i jo (Narcís Castells). Un dia ens engrescàrem i cursàrem una instància per ingressar al cos d'aviació (a tallers), si podia ésser per l'aeròdrom de "Cuatro Vientos". Ens varen contestar que acceptaven la nostra petició, però aniríem destinats a València i, com és natural, com a menors d'edat, necessitaven el permís del pare. "¡La que es va liá!". El pare, la mare i alguna veïna em feren un sermó que em deixaren blau [sic]. Avui ho comprenc, aleshores no. Ja tenien dos fills al front i jo era una criatura, per tant no hi va haver res a fer.

Però tant en Narcís com jo, volíem anar al front, coses de joves sens res al cap. Ens posarem d'acord, i un bon dia a les 2 de la tarda, empenem la marxa a peu vers a Manresa, tot caminant. Jo li pregunto si els seus pares sospiten "algo" i em diu que no, i que ha deixat una carta sota el coixí del seu llit, per quan la seva mare pugés a arreglar-lo la trobés. ¡Vaja, ara sí que l'has feta bona, vaig dir-li i que no veus que en donaran part i ens vindran a buscar? Diu: no, ja serem lluny. Arribem al poble de Callús i em diu el Narcís, si baixa algun cotxe, el pararem, per si ens vol portat fins a Manresa. Vet aquí que dit i fet, ja veiem que en ve un i ja anàvem a fer-li senyal, quan al veure'ns es va parar ¡Era de Súria i venia per a nosaltres! Hola, ens digueren: -A on aneu? -A Manresa, contestàrem. Va pugeu que vos hi portarem, i ja som a dins el cotxe.

Quan arribem a Manresa ens pregunten -On voleu anar? I diem que a una reunió de les Joventuts Socialistes a la carretera de Vic. Ens diuen que ells també hi van i ens porten fins allí. Nosaltres ja maliciàvem, però, com encara no ens havien dit res, anàvem seguint, esperant, per veure com en sortiríem. El local de les Joventuts Socialistes estava al col·legi de les Hermanas Dominiques¹, que hi ha a la carretera de Vic. Una vegada som allí, pugem les

---

¹ Vol dir el Col·legi dels Infants.

escales sense saber on anàvem, i ells al nostre darrera. Al arribar dalt, hi ha una galeria amb una barana d'obra, fent una U i tot d'aules que aleshores eren "secretaries". Nosaltres no sabíem què fer i aleshores sí, un dels tres que vingueren a buscar-nos ens va dir, que no féssim més comèdia i que anéssim cap a Súria. En Narcís va dir-me: "¡Tista, escampem-se!" i si pots salta al pati (aquelles galeries donaven a un pati fins al carrer de darrera) i sí, quasi tots dos al mateix moment vàrem saltar (aproximadament uns 4 o 5 metres). Un cop a terra vàrem córrer fins a una porta de sortida per l'altre carrer, però estava tancada. Busquem alguna cosa per ocultar-nos i trobem una espècia de barraca d'obra ensorrada, però per un forat d'uns seixanta cm ens vàrem ficar dintre, ben arrupits i quietes.

Aproximadament als 15 minuts, vàrem sentir una veu d'un home que preguntava a uns manobres que treballaven per allí si ens havien vist. Nosaltres sentírem que deien no haver vist a ningú. Ens comencen a buscar, i un d'ells, precisament era un policia, que els de Súria havien anat a buscar, va passar per davant nostre, es va ajupir i va mirar dins del forat i passà de llarg, però li semblà veure alguna cosa i tornà endarrere, i tornà a mirar bé, i ara sí ens va veure. "Recordo el diàleg": "¡Venga, salir de ahí!" Nosaltres seguírem. No, ell es treu una pistola i ens apunta i ens diu: "¡Venga, salir rápido o disparo!". El Narcís respon que dispari, ell sí que la carrega i torna a dir que dispararà. Aleshores el meu company em diu: -"Pudé" que sortim, sinó aquest boig és capaç de disparar. Jo no volia sortir, no per valentia, sinó per el que passaria quan arribaria a casa. Bé, sortírem, ens agafen, ens pugen dalt del cotxe i vers a Súria altra vegada. A l'arribar, baixem i el Narcís donant-me la mà em diu: "Tista, no t'amoïnis, això és una aventura més de la nostra vida". Vaig arribar a casa i la mare plorant, em va renyar molt, però com això havia passat tot en unes 4 o 5 hores i el pare treballava, doncs de moment la mare no va dir-li res. Jo vaig tornar al treball, i va ésser als dos o tres mesos que el pare va dir que ja estava assabentat de tot, i que jo ja començava a ésser gran per pensar en el que havia de fer.

Bé, deixant aquesta petita aventura, tornem vers el meu germà. Baixà el meu pare a Terrassa i el va visitar a l'Hospital. Estava ferit, i bastant, ja l'havien operat. Una bala li va entrar per la part esquerra de la "cadera" i li va sortir per sota del fèmur dret (a conseqüències d'aquesta ferida va ésser intervingut 18 vegades i precisament en moltes d'elles hi vaig estar present). A l'hospital de Terrassa al costat del llit del meu germà hi havia un jove (Pepito), de la part de Girona (li van amputar una cama). Aqueix jove tenia família al mateix Terrassa i l'anaven a veure i a portar-li menjar. Naturalment, coincidírem en alguna visita i com que quan portaven menjar per en Pepito, també en portaven per en Candi, així que va començar una amistat amb aquella família que avui després de 46 anys continua, tal qual fóssim més que familiars. El meu germà Candi a conseqüències de tantes intervencions morí l'any 1979.

El mes d'abril de 1938 (tenia 17 anys) varen començar a preparar la lleva del 41, "La Quinta del Biberó". Uns amics m'aconsellaren que m'hi incorporés de seguida per poder anar a la 17 Divisió, on hi havien molts del poble i així ho vaig fer. "Recordo al pare que va dir-me ¿Per què no demanes ara per entrar als tallers d'aviació?". Pobre home, ho deia amb tanta bona fe! "No pot ésser, pare, vaig dir-li, no hi ha temps. Ara tinc d'anar al front i que sigui el que Déu vulgui."

Ens concentraren a Horta (Barcelona). On anàvem? Avui després de tants anys viscuts no comprenc com, sens cap classe ni mena "d'adiestrament", ni preparació, poguérem sobreviure les terribles calamitats que passàrem els de la quinta del 41 ¡17 anys!. Sembla impossible que al món existeixin persones capacitades per permetre aqueix crim, ja que jo avui als 62 anys

considero que el que feren amb nosaltres no va ésser res més que portar-nos al “matadero”. Als pocs dies d’ésser a Horta ens varen carregar en vagons de tren i ens portaren a les afores de Maials, un poble de la província de Lleida. Allí ens donaren un fusell, i ens digueren que perdut el fusell, perduda la vida. D’allí ens portaren a Castellnou de Seana on s’havien d’organitzar els batallons, és a dir, cobrir baixes.

Junt amb d’altres companys em destinaren a la 2a companyia del 4t Batalló de la 122 Brigada (27 Divisió). Mentre buscàvem en un poble lloc per aposentar-nos, em vaig topar de cara amb la persona que havia d’ésser per a mi com un germà gran o un pare durant tota la campanya. En Lluís Pesarrodona Jordana, conegut del poble, de la quinta del 31 (10 anys més que jo), ell ja havia fet la campanya del front d’Aragó i era sergent de Transmissions del 4t Batalló. Al veure’m em saludà molt afectuós i em digué: vaig a parlar amb el tinent i a veure si ho arreglem perquè vinguis a transmissions, sempre estaràs més bé, no tindràs d’estar a primera línia, tirant “tiros”. Com si m’haguessin donat una bufetada vaig dir-li ràpidament, sense pensar-ho gens ni mica “¡No! Gràcies però jo no vull deixar el fusell.” Pobre de mi, no sabia el que deia, ni el que allò significava, vaig plorar, però ell es posà ferm perquè sabia el que feia, va quasi imposar-se i em va fer ingressar a la secció de transmissions.

Em va acompanyar a un cobert prop del camp de futbol, on a un racó hi havia un telèfon de campanya i uns quants rulls de fils, i allí hi vaig deixar els “bàrtuls”, junt amb 3 companys també nous en aquella secció, Pinyol, Sagrera i el cabo Ferreras vingut del 2n Batalló. Allí passàrem un divendres i un dissabte i el diumenge a la tarda que feien ball al poble ens en vàrem anar a ballar. Estava la sala de gom a gom i ballàvem com desesperats, i quan estàvem en ple “apogeo”, ve l’amic Pesarrodona i em diu: “que no sents que toquen a generala? Vinga, ràpid, a formar al teu lloc!” (què sabia jo, ja sentia una corneta, però no en feia cas, com que no entenia res). Corrents vàrem anar als coberts, agafem l’equip, la bossa de costat, la manta i el telèfon. Ens formaren al camp de futbol. Naturalment tots vàrem creure que era per marxar al front, però no, no va ésser així. Ens varen col·locar l’equip a terra, cada un al nostre indret. Tot seguit, varen passar uns oficials fent un registre, prompte ens varen dir que podíem tornar al nostre lloc, doncs ja trobaren el que buscaven, dos nois de la meua quinta (de Barcelona) havien pres unes joies de no massa valor a una viuda del poble. Els varen tancar a la presó i l’endemà ens varen tornar a formar al mateix camp de futbol i, a la poca estona, veiem que els porten tots dos al mig d’un piquet i en la nostra presència els afusellaren (“incluit” el tret de gràcia [sic] i el comandant va dir-nos que a la 27a Divisió no permetrien el pillatge.

Qui no ha vist un acte tant fred i espantós no pot imaginar-se el nus que puja a la gola i no et permet ni empassar-te la saliva. Varen ésser els primers trets que vaig sentir i van ésser per segar dues vides. Cohibits i tristos tornàrem al cobert i entre nosaltres comentàvem lo succeït. Cap de nosaltres podíem pensar que durant la campanya que ens va tocar fer hauríem de veure i passar moltes i esgarrifoses tragèdies. Per primera vegada aquest dia vaig conèixer el nostre “jefe de secció”, el tinent Leopold Królik Factor, vingut voluntari de Txecoslovàquia, amb les Brigades Internacionals. Ell va venir com a monitor de gimnàstica a l’exèrcit republicà, però no era precisament el que volia l’exèrcit. En aquells dies el que volien eren homes per anar al front i no per formació física precisament (tot i pensar que l’hauríem necessitat). Així és que aquell bon senyor el destinaren a transmissions, i sabia el que tocava per haver-ho estudiat. Molt bona persona, intel·ligent, arriscat i molt atleta. El ésser jo un “nanu” i tenir el caràcter obert simpatitzàrem prompte a pesar de la diferència d’edat i graduació. Tenia molta voluntat i s’esforçava per parlar el nostre idioma, cosa que aconseguia amb força rapidesa.

Són molts els anys que han passat, per poder recordar tot tal i qual jo voldria, però són moltes coses les que deixaré per escriure, i tant que ara “disfrutaria” per fer-ho amb exactitud. La nostra secció més o menys estava formada així: Tinent- Leopold Królik, Sergent Lluís Pesarrodonà, Sergent Pau Canet, Cabo- Juan Grau, Cabo- Juan Farreras, Cabo Miquel Messeguer, Soldat- Bartomeu García, Soldat- Josep Pinyol, Soldat Vázquez, Soldat Mora, Soldat Josep Gassó. A la centraleta érem el sergent Pesarrodonà, el cabo Farreras i els soldats J. Gassó i J. B. García.

Després d'uns dies d'estar a Castellnou de Seana, sortírem un dia fent viatge vers pobles i poblets fins arribar a Cubells i d'allí al front de Balaguer, “Al Merengue”. “Repanocha”, allò ja anava en serio: bombardeig d'artilleria, tiros a tort i a dret, allò era un infern. Aqueixa posició se li va donar el nom de “Merengue” per la forma que tenia, semblant precisament al qualificatiu. Els intents per prendre aquella posició eren completament nuls. S'arribava a la primera o a la segona feixa, però de les de més amunt, no deixaven pujar més. Allò era una “carniceria”, els crits que jo sentia des de la trinxera on estàvem amb el telèfon, de cridar a la mare, no té explicació i va haver molts morts de la meva quinta. Va ésser una batejada de foc que no hi pot haver perdó.

El comandant del Batalló D. Agustín del Campo estava allí a la trinxera donant ordres, vàrem quedar sense comunicació amb una companyia, el comandant va venir i digué que l'arregléssim ràpidament. Érem el Pesarrodonà, el Farreras i jo. Naturalment, em tocava sortir jo per arreglar-ho però jo era un aprenent i sense saber com tenia que fer-ho, però en Farreras de seguida va dir: “aneu donant-me”. Vàrem connectar als “homes(?)” de la centraleta i ell amb el fil saltà de la trinxera, enmig d'una pluja de bales que jo interiorment el vaig donar per mort. Però als 15 o 20 minuts ja em truca pel telèfon per comprovar si anava bé. Crec que aquell va ésser un dels moments de satisfacció de la meua vida, sentint la seva veu vàrem tenir la respiració més oberta. Quan a la nit va tornar no vaig poder dir-li res de l'emoció que sentia. Va ésser la primera vegada, després ja ens hi acostumarem.

Al retirar-nos d'allí per anar a descansar, havíem deixat molts companys que ja no tornarien més, morts, ferits i altres completament atemoritzats. Però els dies de descans als pobles d'Ivars, Castellnou de Seana etc... són un sedant. Som joves, qui més que menys sa i ple de vida i ple d'il·lusions. Mengem un dia bé i dos malament, passegem pel poble, acompanyem i fem tertúlies amb les noies, vivim uns dies tranquils i això ens reforça i ajuda a no pensar en la guerra. El meu temperament és un xic mogut, arreglo i repasso les caixes dels nostres telèfons de campanya en una fusteria del poble i així passen els dies. Són moltes i moltes les coses que podria escriure perquè són moltes les viscudes en pocs anys, però ara, després de tants anys, tindria de concentrar-me tant bé i estripar molts “borradors” per aconseguir redactar tot el viscut. No obstant, procuro ésser fidel als meus records, comptant tot allò que per a mi avui és una visió, ara agradable, ara desagradable, ara plena d'horror, etc...

Recordo! Al poble de palau d'Anglesola, un bon dia, vaig decidir-me entrar a una barberia per fer que m'arreglessin els cabells, però noi! Estava ple de gom a gom, el sr. “barber” no donava l'abast. Se'ns pensar-m'hi gens ni mica vaig dir-li si volia que l'ajudés (havia fet de barber 4 anys). “¡Caram, ja ho crec que sí!”. Va dir-me i ja em tens amb la “brocha” i afaitar a tothom. Aquell bon home volia pagar-me, tinc present que no li vaig acceptar res ¿per què? Si teníem diners! De sobres. Cobràvem 300 ptes al mes, jo n'enviava als meus pares 150 o 200 ¿en què tenia que gastar-los? Si hi hagués hagut menjar els podríem gastar en bons àpats, però això era el que menys hi havia. Així que per els diners no patia gens ja que pensava que si algun dia em

donaven permís, els diners foren a casa i allí els trobaria. La qüestió és que l'endemà vaig tornar-hi i així vaig continuar cada dia mentre vàrem ésser al poble. Aquell bon home em portava el berenar cada dia, cosa que sí que li agraiïa. Però la satisfacció i l'agraïment que vaig sentir va ésser el dia que marxàrem d'allí. Formàrem tots al carrer, com soldats que érem, amb tot l'equipatge i emprenguérem la marxa. Quan passàvem per davant de la barberia, el barber i la seva senyora, amb llàgrimes als ulls vingueren a mi i em donaren mig pa i un paquet amb embotits i estrenyent-me les mans em digueren: "¡Cuida't fill!". Caminant i caminant va durar no sé quan que no podia oblidar els seus rostres. Em sentia satisfet. Havia obtingut pel meu treball desinteressat una compensació amb una sinceritat plena de noblesa. Després de 47 anys (1938-1985) sols em resta dir gràcies a aquella bona gent.

A peu, en camions, kilòmetres i kilòmetres. On anàvem? Res no sabem. Una nit ens donen l'ordre de deixar tot l'equip, inclús les nostres carteres, amb tota la documentació, sols l'armament i la cantimplora plena de conyac amb pólvora. Tenim de travessar el riu, l'Ebre, però no, a les dues hores ens tornaren l'equip, però els 3 dies següents ja som al front de l'Ebre, Corbera. Tenim un refugi "estupendo", fet a la muntanya, dues boques (¿). Hi instal·lem la centraleta, jo hi havia agafat molta afició (des de un dia que el tinent estant tots dos asseguts a terra va posar-me la mà a l'esquena i va començar a fer senyals de Morse -la mà plana era una ratlla, el puny era el punt- no vaig poder contestar res i em vaig sufocar molt. No va dir-me res a mi, sinó a l'amic Pesarrodonà, era el meu sergent, i per tan li va dir: "Es tu amigo y tu protegido, pero eres su sargento, mañana lo volveré a probar." Carai, tota la tarda i tota la nit, vaig menjar punts i ratlles però tant a la centraleta com amb les banderes va ésser una cosa estupenda per mi, vaig arribar a dominar-ho bastant bé.

Aquí estem bastant bé, a les nits ens puguen el "subministre", algun passa per alt. De tant en tant, baixem als "restos" del que queda del poble de Corbera, per si trobem alguna cosa per omplir l'estómac i l'únic que trobem als cellers mig colgats de runes [és] alguna bóta de vi. Un vi espès que em fa parlar sol. Però la tranquil·litat s'acaba.

Comença el dia i l'artilleria de l'exèrcit nacional comença la cançó i no para en tot el dia. L'endemà continua però ara junt amb l'aviació. És l'ofensiva de l'Ebre. Terrible i, cosa curiosa, sentíem les bales de fusell i no en fèiem cas. Estàvem sempre pendents de l'aviació. Qui no ha estat sota un bombardeig d'aviació, no sap el que és el pànic. Jo el tenia d'una manera horrorosa ¿Era jo valent? Era jo covard? No ho sé, però sí afirmo que una persona pren moltes vegades decisions que no donen lloc ni temps a pensar-les. Per exemple, un dia, el Comandant del Batalló em cridà per mitjà del telèfon i em manà que anés a afaitar-lo (jo no exercia de barber però de tan en tan arreglava alguns companys de la secció). Vaig agafar les eines i em presento al lloc de "mando". El comandant em diu: -Afaita'm, però mira aqueixa cicatriu (una cicatriu a la galta dreta de uns sis o set centímetres). Si em talles o em fas una mica de sang "te pegaré 5 tirs". De moment no vaig fer-ne cas, però mentre el remullava vaig anar pensant que sí que ho faria, perquè ja el coneixia i ell no dubtaria en matar-me. I aquí entra la decisió: em va venir el pensament que mentre l'afaitava, si per desgràcia el tallava una mica, li enfonsaria la navalla fins al coll. I ho haguera fet. I dic això perquè quan vaig arribar a la meua secció, l'amic Pesa va preguntar-me si em trobava bé, doncs tenia la cara de "mudada" i blanca. Vaig explicar-li i em preguntà: -vols dir que ho hagueres fet? -¡Sí! Ho tenia decidit. Vet aquí com és la guerra, terrible i dolenta, misèria i mort.

L'ofensiva continua, estem a la serra de Cavalls(?), a la cota 444. La serra de Pàndols l'estan arrasant, i la nostra també. Es trenca el front i el Pesa i jo quedem al refugi, fins rebre l'ordre

de tallar els fils de la centraleta i fugir costes avall. És un infern d'obusos i bales per tots els indrets. Jo vaig al davant, el Pesa al meu darrera, se'm "crusa" un soldat al meu indret i jo freno la carrera. Ha sigut la meva salvació, aquell noi rep la descàrrega i cau mort al nostre davant. Continuem corrent, i les forces s'acaben. Optem per quedar-nos sota unes roques que ens serveixen de resguard per esperar la manera de continuar. Des d'aquell lloc veiem els refugis que hem deixat i ens entra una tremolor de pànic al veure un grup de moros que sense mirar si hi ha algú dintre tiren unes bombes de mà que exploten rebentant el que fou la nostra "llar". Ens miràrem tots dos pensant en el mateix ¿I si haguéssim quedat perquè ens fessin presoners? Quèiem morts rebentats.

Esperàrem, i mentre ens canviàrem les botes per unes altres que portàvem, i així alleugerir la carga. Mentre així estàvem bé una bala perduda i passa just per davant la cara de l'amic Pesa. Ni un ni l'altre vam dir res. Ell la recollí i la ficà a la seva butxaca, molts anys més tard va ensenyar-me-la, crec que encara la guarda. Ja de fosc, emprenem el camí orientant-nos sempre pels trets dels fusells, ja que nosaltres estàvem entre les dues línies. Per fi localitzàrem la resta de la secció i tornàrem a situar-nos. El Pesarrodona tenia febre i als pocs dies va ésser evacuat, tifus. Tornàrem a trencar el front, l'ofensiva continuava. Al saltar un marge, vaig caure i em vaig fer una petita ferida a "l'auca" dreta, cosa de res, una petita esgarrinxada, però amb la suor, la terra i alguna esgarrapada perquè em feia picor, va infectar-se i també vaig ésser evacuat a l'hospital "La Sabinosa" de Tarragona, on als 12 dies em donaren l'alta. I vet aquí una altre anècdota decisiva. Quan la infermera em digué que l'endemà em donaven l'alta, vaig demanar al director (un capità) si podia deixar-me anar un dia o dos a casa ja que estava a prop. Es negà rotundament. Molest, vaig anar a passejar tot sol per Tarragona. Al tornar cap a l'hospital passo per l'estació i sens cap pensament de res, en aquell moment va arribar un tren, pregunto a on va i em diuen a Barcelona. Ja sóc dalt, sense bitllet, ni roba ni res. A l'arribar a Barcelona entre un i altre tren de carga vaig arribar a Manresa i des d'allí a Súria (15 km) a peu. Vaig estar a casa un dia i mig amb el goig dels pares i germana i saber també dels meus germans.

Al tornar a Tarragona, de dret a l'hospital, el director va dir-me que ja havia donat el "parte", i a més com a desertor. -Vaja, i ara què?. "Bueno", tornaré a casa i ja em diran alguna cosa. Però al sortir trobo un soldat que li passava el mateix. Ja som dos, ara a veure com podem resoldre l'assumpte. Vàrem anar a la ciutat i el passar per un carrer, vàrem veure el cartell del CRIM. Em va venir al pensament que per allí passaven els que tornaven al front. Hi vàrem entrar. Sols hi havia un sergent de guàrdia. Li vàrem explicar el cas i sense l'alta de l'hospital no volia fer-nos cap paper. Però a la fi el vàrem convèncer i va fer-lo. Amb allò als dits ja vàrem ésser feliços, per tornar a les castanyes. Vàrem tenir treballs i poques ganes de trobar la unitat, però per fi, una nit, sota un turó vaig trobar el que quedava de la meua secció. En Pesarrodona encara era a l'hospital. Vaig acomodar-me, em tornaren a donar la centraleta i junt amb en Farreres i Mora (un de nou de les últimes quintes velles que patia molt d'estómac) formàrem els "rellevo."

Comença la desmoralització, se'ns agrega l'amic Pesarrodona i se'ns en va el tinent (retiren els internacionals). Queden els sergents Pau-Grau Messeguer i Pesarrodona. Anem formant petits fronts però sens gaire bé resistència. És la retirada que per nosaltres podríem dir el calvari. Falset-Ascó- La Granadella-Borges Blanques-Mollerusa-Linyola i Cervera, sempre a peu, per carreteres, boscos, muntanyes i prats. Aquí es té que resistir, hi ha unes fortificacions molt fermes. En diuen la Línea Maginot. Estem dintre les trinxeres, però no tenim ni temps de deixar l'equip, estem envoltats. Han fet una bossa i no tenim salvació. Fugim de les trinxeres i

en una “vaguada” ens reuneix a tota la resta del batalló el tinent d’informació (persona d’una intel·ligència “assombrosa”) i va dir-nos: Ens tenen agafats, sols tenim una oportunitat a favor nostre, és la nit ¿Veieu aquelles roques d’allí dalt? (verdaderament hi eren però molt lluny) doncs quan jo ho digui marxarem, no podem despistar-nos. Travessarem camps, rius i marges, però hem d’anar de dret. I així ho férem. Quan ell va creure l’hora, emprenguérem la marxa, i just tal com digué sortírem en aquelles roques, però no crec que tinguérem ni 500 metres per sortir. A l’arribar a dalt a la carretera ens reberen a “tiros”. Vàrem deixar uns quants més que ja no tornarien i nosaltres carretera avall, extenuats, de caminar i córrer, i sens menjar res, però vàrem sortir. Llavors, ja tornar enrere Guissona-Pons-Solsona, poble que jo coneixia. Aquí descansàrem unes hores i ens carreguen en camions.

Pensant, com és natural que passaríem per Síria, demanàrem al que ja feia funcions de tinent, Messeguer, que fes parar el camió a Síria uns moments per veure la família. Ell va creure que tan en Pesa com jo ens quedaríem i ens va dir que no, per tant, vàrem passar per Síria, dalt d’un camió, coses de la vida, crec que fou l’únic trajecte que vàrem fer així, ja que tots els altres foren caminant o corrent. Fins a Sant Martí de Torruella. D’aquí altre vegada per les muntanyes fins a Castelltallat, per tornar enrere l’endemà per Callús i ara sí ja no parem més, doncs ara ens persegueixen i tenim d’escapar. Santpedor, ens quedem en una muntanya sobre la carretera de Berga, davant del Pont de Cabrianes. Aquell dia vàrem menjar a plaer, trobàrem un pastor, amb un petit ramat de xais i n’hi demanàrem un. En Farreras, que d’ofici era “matarife”, aviat el va tenir net i arreglat, i a la brasa. Amb la gana que portàvem. No deixàrem ni la pell. No he menjat mai tanta carn ni tant bona.

L’endemà baixàrem a peu de la carretera, en una casa mig construïda vora el pont, allí passàrem la nit. Al dia següent a la tarda ja sentírem trets d’una metralladora emplaçada dalt la muntanya que nosaltres deixàrem i la tenien encarada precisament al pont per no deixar-nos passar. Era el dia 25 de gener de 1939. Junt amb el Pesarrodonà i d’altres companys baixàrem a baix, vora del riu (Llobregat) a uns 150 metres apartats del pont. Allí estàvem resguardats pel marge que feia el desnivell de la carretera. Recordo perfectament que en el lloc on estàvem hi havia un petit canyer. Sentíem el cant de la metralladora i algun tret de fusell, “atemoritzant” als que intentaven passar el pont. El Pesarrodonà va dir-me: Nano, tirem-nos a l’aigua i passem tot el ràpid que puguem? I jo vaig dir-li: Deu estar l’aigua glaçada i qui sap “lo fondo” que és. Així vàrem estar qüestió de mitja hora si ho fèiem o no ho fèiem.

En un moment de decisió arrenco una canya, i provo per dos o tres llocs la fondària del riu, i sens pensar-m’ho més dic: Pesa, jo ja hi sóc! Em tiro a l’aigua i ell al darrera meu. Sé que sols vàrem passar quatre, d’altres passaren més amunt o més avall, i així despistàrem l’acció de l’encarament mortífer de les bales. A la nit, prop del cementiri vora un petit foc ens eixugàrem i escalfàrem tot el que vam poder i tornàrem a emprendre el camí vers Calders on en una torre abandonada intentàrem fer nit. No obstant, no va ésser possible. Encara no havíem escollit lloc per estirar-nos per descansar, quan sentírem trets de molt a prop. Altra volta a carregar els “bàrtuls” i dret a Moià i Collsuspina. Aquí parem i passem nit en un paller. Tona- Vic – Torelló – Olot, dormint i reposant “algo” per les cunetes de la carretera o al camp. D’Olot a Santa Pau on fem nit en un cobert. Allí el sergent Pau que era d’Olot, va dir-nos: Vaig a casa, tornaré el més ràpid possible. Nosaltres ja vàrem veure que no tornaria, però a les 5 o 6 hores ja el teníem entre nosaltres i ens va ensenyar 10 o 12 duros de plata, i ens va dir: cap allà on anem els bitllets que portem no valdran res i això encara ens servirà per menjar “algo”. Quina raó tenia!

I si fins aquí aqueix caminar i córrer va ésser penós ara és quan emprenem lo pitjor. No es pot

passar la frontera per Figueres-La Jonquera, algú ens guia no sabem qui és perquè no tenim "mandos". Estem a les ordres del tinent Massaguer però no som un batalló sinó restes de varis. Comença la marxa camps a través fins trobar les muntanyes, aquella nit vàrem pujar per uns llocs que de dia no crec que hi poguéssim, ens havíem d'agafar als troncs i pedres que trobàvem per anar pujant. De sobte uns crits d'angoixa d'un que ha caigut muntanya avall, és esgarrifós, en plena nit sentir aquells "ais" i encara que senties que les forces ja et mancaven t'aferraves més fort inclús a la terra amb les ungles per poder salvar la pell. ¿D'on surten les forces? No ho sé, però les trèiem tots.

A l'arribar al cim, ja en un camí de bosc, jo em deixo caure a terra, no puc més i recordo les paraules que vaig dir: ¡Em quedo, no puc més, si m'agafen que m'agafin, i si em maten que em matin, però ja no puc més! En Pesa i un altre amic de Callús, Sala, que s'agregà a nosaltres en plena retirada, procedent del 2n batalló, també sergent de transmissions, m'agafen els bàrtuls i m'ajudaren a caminar uns kilòmetres més, pel camí ja trobàrem tota classe d'armament abandonat i nosaltres continuàvem amb tot l'equip: centraletes, telèfons, fil... Vàrem parar a descansar unes hores, i quan el tinent Messeguer em va donar l'ordre de tornar a emprendre la marxa, jo vaig dir-li: Messeguer, jo deixo la centraleta! I va dir-me que si la deixava em "fotria" un tiro, jo vaig mirar als meus companys i vaig comprendre la resposta que em feien amb els seus ulls, en Pesa es va col·locar front en Messeguer i va dir-li: no ho intentis, ja veus que és inútil anar carregats. I allí va ésser on ho vàrem abandonar tot. Continuàrem caminant, no sé quan, perquè de tant cansats ja havíem perdut completament la noció del temps.

TRANSCRIPCIÓ DE LA RETROBADA ENTRE LLUÍS, PESA, FERRERES I TISTA. MAIG 1981

Avui, dia 5 de maig de 1981 parlem amb l'amic Sala i jo d'una exposició de la Guerra Civil Espanyola que està feta de cara al públic a Barcelona, concretament al passeig de Sant Joan número 108 presentada per l'Obra Cultural de la Caixa de Pensions. Ens posem en contacte amb Pesarrodonà, per decidir d'anar-hi tots tres i concretem per al diumenge dia 17 de maig de 1981.

El dia 14, "sentat" a l'escriptori penso en l'amic Farreras ¿Què deu ser d'ell? Tantes penalitats, tantes angúnies, fam, misèria i esgotaments... que passarem junts, amb una cordialitat i una unió que sols es forma en dies i mesos d'un conuiu que el destí ens dóna. I que hagin passat tants anys sense saber res un de l'altre. La guerra per els que la vàrem viure per dintre va ésser cruel, però la postguerra va ésser una lluita continua per aixecar un xic el cap, i no crec que altra raó hagi sigut la causa "d'olvidar" unes persones que junts formàvem una família però que dic, "olvidar"?, no, això no, almenys jo he tingut molts, però molts moments en què tinc present un record, un fet o parlar amb algun company, dius... Sí, jo estava a l'Ebre, tenia un amic que això o allò... i "allavors" el veies i li dedicaves uns moments.

Però tornem al dia 14 de maig, penso amb en Farreres i decidit, prenc la Guia Telefònica i repasso la llista dels usuaris de Vallirana. Sempre he recordat a la ment la seva adreça Joan Farreras Cuicó, C/ Major, Vallirana i sento no sé que dintre meu veig el seu nom i el número de telèfon ¿Què faig, ho intento o no, i si ja no existeix? O ha canviat de residència. No cal pensar-ho més, crec que estic un xic nerviós, marco el número 6601824... em respon una veu femenina, pregunto per en Farreras i em diu que ha sortit al camp, però que tornarà prompte ¿i qui diré que es vostè, em diu? ¡Un amic de la guerra! El seu soldat, i em dono a conèixer ¡Oh que estarà content, sempre parla de vostè i d'en Pesarrodonà! Veig que s'alegra de sentir-me.

Després de sopar torno a trucar i llavors sento un goig que fins les llàgrimes afluïxen als meus ulls. És ell, en Farreras! Després de saludar-nos li exposo el "plan" que tenim en Sala, Pesarrodonà i jo, ràpidament, em diu que ell també hi anirà per trobar-nos. Quedem que el diumenge dia 17 de maig de 1981 ens trobarem a la sortida del metro de l'Arc de Triomf, a dos o tres quarts de deu del matí.

He passat molt mala nit, a "penas" he dormit. Havíem quedat amb el Pesarrodonà que a les 7 sortiríem d'aquí casa meva. A les 6.30 ja tenia jo el cotxe al carrer i fumava un cigarro esperant-lo. A les 7 justes sortim, parem a Callús per recollir a l'amic Sala, el seu germà i un altre company. Quan ja marxàvem els dic lo d'en Farreras, tots dos estan molt contents i quan ja som a Manresa sortim amb el tren de les 7:50. Tot el viatge parlem del mateix. Com estarà en Farreras? Ja el coneixerem? I ens trobarem? Ja li vas dir l'hora? En fi, tots esperàvem arribar a Barcelona.

Per fi a les 9 i 5 minuts arribarem i com era molt aviat, tot pujant les escales del metro vàrem dir d'anar a esmorzar i així esperaríem que arribés en Farreres, però al sortir al carrer jo el vaig veure al moment i ell a mi també, ens esperava ja impacient. Va dubtar un moment amb el Pesarrodonà i el Sala, però ràpidament els va conèixer. Mentre l'abraçava vaig notar en ell, la mateixa emoció que jo sentia i els ulls se'ns varen negar, ha sigut uns moments que crec que tots recordarem sempre ¡Ens hem trobat amb en Farreres per primera vegada després de 42 anys! Ens presenta al seu fill Josep, un noi eixerit que expressa bondat i simpatia. Ha volgut veure la nostra trobada i crec que li ha impressionat. Ens ha dit que acabava de ser llicenciat de

la "mili" i casualitat ha sigut que ha fet el servei militar al "cuartel" de Pedralbes on ja hi vaig passar dos anys i mig.

Hem passat tot el dia junts, anàvem set de colla. Després d'esmorzar hem anat a l'exposició, cosa que està molt ben "exposta", "allavors" a dinar i passejar vers la plaça Catalunya i Rambles. No crec que sigui necessari dir de què parlàvem ja que és normal i lògic que el nostre tema va ésser sempre el mateix, els records de la nostra campanya i les explicacions de les nostres vides d'aquests 42 anys.

Així en arribar l'hora de separar-nos, altra vegada quedant de remenar tot el que bonament poguéssim per localitzar i posar-nos en contacte amb d'altres companys com en Grau, Sagrera i Pau Canet. Pujats a dalt del tren a l'estació cap a Manresa deixem l'amic Farreres i el seu fill a l'andana. Salutant-nos amb les mans. No ens diem adéu sinó fins aviat i així ha sigut que a les 9:10 del vespre, entra el cotxe al taller i sento el telèfon, és en Farreres que em pregunta si hem tingut bon viatge. Gràcies Farreras, tal com tu vas dir, aquest dia el recordarem mentre tinguem un alè de vida, i tal com et vaig prometre he fet aquests apunts per afegir-los als meus records.

CARTA ESCRITA DEMANANT COBRAR COM A SOLDAT DE L'EXÈRCIT

Justicia?

Siempre se ha visto y siempre se verá, en fábricas, talleres, incluso en los juegos, el peón siempre es el peón, y precisamente ahora el Ministerio de Defensa nos lo confirma y acaba por convencernos de que así es en realidad. En la actualidad he cumplido ya los 66 años. Soy pues de la "Quinta del Biberón" (41), nombre en que nos bautizaron por nuestros 17 años y por el palito que llevábamos colgando, para ponérselo en la boca cuando se iniciaban los bombardeos de artillería y aviación en el frente del Ebro.

¡Cuántos y cuántos se quedaron allí, en la Sierra de Pàndols y de Cavalls! Éramos y seguimos siendo (A.d.g.) cuatro amigos, 2 sargentos, 1 cabo y yo un soldado de la 27 división. Juntos hicimos la campaña de Balaguer (El Merengue) juntos estuvimos en el Ebro (sierra de Cavalls) juntos hicimos toda la penosa retirada y juntos estuvimos en campos de concentración en Francia (St. Laurent, Septfons y Cayles). Después de tres años de servicio militar y licenciados todos la postguerra nos tuvo separados por sobrevivir y acudir a nuestras obligaciones familiares.

Hace unos años que nos reunimos varias veces al año. Hemos llorado juntos en los montes de Balaguer y de Corbera e incluso en Francia, al recordar a los que no volvieron. Fuimos los cuatro, camaradas, compañeros y amigos, seguimos siéndolo y seguiremos así porque así lo sentimos a pesar de todo; juntos pasamos hambre, frío y miedo, no había diferencias, afrontamos todos los peligros y sinsabores de la guerra, sin ninguna preferencia.

Ahora sí la hay porqué así lo dispone el Gobierno y sus leyes. Todos los oficiales, es decir, de nosotros 4, 2, reciben su "premio", los otros dos no cuentan, no teníamos graduación. Las balas las paraban los tenientes y sargentos, los cabos y soldados estaban de espectadores pero en primera fila del teatro, "para cuenta" alguna vez casi tocábamos el escenario.

Por favor Sres. Para nosotros los “peones” ni una palabra, tan sólo de consuelo. En todas las fábricas y talleres hay categorías, pero el peón también cobra su sueldo.

TRANSCRIPCIÓ VISITA ALS ESCENARIS DE LA BATALLA DE L'EBRE. 1982

Memòries de la visita realitzada pels companys Lluís Sala, Lluís Pesarrodonà, Joan Farreres i Joan Bta. García el dia 18 d'abril de 1982 als llocs que va ésser en part "Font de l'Ebre" (Gandesa-Corbera).

Ens hi porta amb el seu cotxe en Josep Algué (gendre d'en Lluís Sala), una persona plena de voluntat, ja que sempre està disposat a fer-ho com si sentís satisfacció al veure'ns a nosaltres reunits, recordant els dies passats en aquella cruel i "despiadada" guerra. Gràcies Josep, crec poder donar-te-les en nom de tots. Repeteixo. Gràcies.

Havent-nos posat d'acord per fer el viatge aquell dia sortim de Súria en Pesarrodonà, l'Algué i jo a les 6 del dematí. Al passar per Callús ja ens espera en Lluís Sala. Ens donem els bons dies i empenem el viatge vers Vallirana per tal de recollir l'amic Farreres. Tenim a Lluís Sala que és molt orientatiu i calculador. És a dir, tal com ja tenia previst a les 7:10 ja teníem amb nosaltres el que faltava pel "quinteto".

Camí de Reus entre "xarles" i bromes, ens diu en Sala que esmorzarem a Falset a les 9. I fet i dit, en aquesta hora ja estàvem en un bar menjant-nos un "bocadillo" que ja ens portàvem i amb quatre olives i un vaset de vi, vàrem fer net de tot i de pressa, teníem gana. Sortírem a fora, i vàrem fer una foto, i tornem a emprendre el camí cap a Corbera.

Ja som "a lo que va ser" els camps de batalles. Estem recorrent i mirant "lo que fou" el poble de Corbera. Tot són runes, no hi ha ni una casa sencera. Volem localitzar els "tinardons" d'una casa on un dia a la nit quan estàvem a la serra de Cavalls baixàrem a buscar vi, però no sabem o no recordem quina és ¡Han passat tants anys! I "allavors" no estàvem pas per fixar-nos en res, ni podíem somiar que algun dia tornariem allí. Passàrem tirant fotografies una estona i tot seguit anem a visitar la cota 443. Allí és on més es veu encara els llocs de la situació de les metralladores i trinxeres. Portem tots el calçat ben enfangat, és terra argilosa i està moll de la pluja de dies enrere, però avui el dia es esplèndid. Baixem costes avall, i en Pesarrodonà als seus 72 anys és el més lleuger, baixa, corrent, com quan ens empaitaven els moros. Quan som a baix jo dic a en Farreres: "¡Baixa per més a la dreta, que és més pla!". I ell diu: "per allí on han baixat els altres també baixaré jo." I així, rient i comentant ens n'anem a veure altres llocs on havíem passat les mil i una: refugis que són tapats, feixes que havíem saltat corrent... etc.

És tot tan diferent, ara ja quasi tot està treballat. Ceps plantats de nou, barraques per guardar utensilis etc... Tot parlant i recordant i fem fotografies, passem el temps sense adonar-nos i així que decidim baixar a Gandesa i anar a dinar. Anem al bar-fonda Terralta i encomanem una paella per tots cinc, mentre donem un "voltet" pel poble i visitem un monument (si així es pot anomenar) que fa memòria dels dos bàndols (el varen fer a Gandesa), és un xic pobre i a més abandonat. Bé, ja som a la taula, ens sentim tots contents i joiosos, parlem de tot una mica, anècdotes de la nostra campanya, "chistes" i amb molta harmonia, anem fent net de tot el que portem.

Jo penso, ¡qui ens hagués vist "allavors" i qui ens pot veure avui! Sembla estrany que dins el període d'una vida hi hagi tantes i tantes coses diverses. Estic completament convençut que tots interiorment vàrem tenir un moment de record per als que allí es quedaren enterrats, nosaltres donem gràcies a Déu per "haver-nos permet" tornar-hi plens de vida, quan ja han passat 44 anys. Després de dinar i prendre un cafè, ens anem a veure el monument del lloc de

“mando” del general Franco. Estava molt ben situat. Des d’allí podia dominar totes les operacions, doncs, es tanta la visió que arriba a “dislumbrar” que podem imaginar-nos. Dalt d’un campanar i veure tot un poble. Allí també férem una foto. “Allavors” anem a veure el monument del Terç de Ntra. Sra. de Montserrat, on a la base hi ha ossos trobats per aquells camps dels que per allí varen morir. L’amic Sala ens dóna explicacions de les batalles que allí hi va haver. Va ésser terrible de la manera que morien els homes. També tenia una fotografia.

“Bueno”, ja concretem per tornar a emprendre el viatge de tornada, però quan vàrem ésser a Corbera, l’amic Farreras va intentar veure si podia localitzar a alguna persona coneguda d’aquell temps. Més o menys li donaren raó però no va poder trobar a ningú. Així és que pugem al cotxe i ara sí, ara ja tornem cap a casa. L’amic Sala ja ho té calculat, a les 7:30 o a les 8 serem a Vallirana. Allí, l’amic Farreras ens presentarà a la seva senyora i fills, farem un xic de tertúlia i a les 9 o 9:30 serem a Súria. Però no ha pogut ésser així. A l’empendre la pujada de l’Ordal ja veiem caravana de cotxes i naturalment ens situem al darrera i anem fent metro per metro, fins al cim de la pujada i “allavors”, allí, ens vàrem estancar i no hi havia manera d’avançar un pas. Vàrem començar a veure molts cotxes que giraven i tornaven enrere, estàvem parats i no sabíem perquè, va passar la policia de tràfic...